

PUTOVANJE U MAKEDONIJU, ALBANIJU I CRNU GORU

Društvo građevinskih inženjera i tehničara Međimurja (DGITM) iz Čakovca organiziralo je od 15. do 20. rujna 2009. za četrdesetak sudionika zanimljivo stručno putovanje u Makedoniju, Albaniju i Crnu Goru. Ovo se putovanje u cijelosti uklapa u namjere Društva da na stručnim putovanjima obiđu sve zemlje u našem bližem okruženju, pa su nakon prošlogodišnjeg obilaska Bugarske i Rumunjske na red došle i zemlje središnjega i zapadnog Balkana.

Na put su krenuli autobusom iz Čakovca u utorak 15. rujna u večernjim satima, da bi nakon noćnoga putovanja autocestom A3 kroz Slavoniju nastavilo put autocestom kroz Srbiju preko Beograda do Niša, zatim cestom (europskim pravcem E75) preko Leskovca do makedonske granice, a potom pokraj Kumanova do Skoplja, glavnoga grada Makedonije.

Skoplje je glavni i najveći grad Makedonije (više od 500.000 stanovnika) te gospodarsko, kulturno i prometno središte. Podijeljeno je u deset gradskih općina, od kojih su u sedam većina Makedonci, u dvije Albanci i u jednoj Romi (Šuto Orizari), a to je jedina romska općina u cijeloj Europi.

Grad je naseljen od pamtivijeka, a u antičko je doba u blizini bio grad Scupi, što je i osnova današnjega imena. Grad su inače krajem 14. st. bili zauzeli Turci pod čijom je vlašću ostao više od 500 godina.

Jedan je od najstrašnijih datuma u povijesti Skoplja potres 26. lipnja 1963. kada je stradalo više od tisuću ljudi, a preživjeli su ostali bez domova jer je veći dio potpuno srušen. Normalizacija je bila brza zbog pomoći iz cijeloga svijeta pa se grad brzo oporavio iako neke zgrade ni do danas nisu obnovljene.

Sudionici su putovanja odmah nakon dolaska obišli središte grada, ponajprije Saborni hram Sv. Klimenta Ohridskog (dovršen 1990.), sjedište Makedonske pravoslavne crkve, potom Muzej Majke Tereze (slavne humanitarke koja je rođena u Skoplju 1910. od albanskih roditelja kao Agneza Bojaxhiu) uređen u katoličkoj crkvi u kojoj se u djetinjstvu molila. Također posjetili i Muzej grada Skoplja, konzervirane ruševine staroga željezničkog kolodvora (izgrađenog 1941.) na kojemu su se kazaljke sata zaustavile u 5.17 sati, točno u trenutku katastrofalnoga potresa.

Sudionici putovanja na obali Vardara razgledavaju obnovu kazališne zgrade. Potom su pokraj Vardara pogledali obnovu gradske utvrde Kale i goleme kazališne zgrade, a onda prošli preko staroga kamenoga mosta i obišli crkvu Svetoga Spasa. Zatim su razgledali stari orijentalni čaršijski dio grada, s džamijama, bezistanima i hanovima.

No iznimno sparano i vruć dan, a možda i umor od vožnje autobusom tijekom cijele noći, bili su pogubni za jednoga sudionika stručnog putovanja – Franju Damiša. Njemu je tijekom šetnje otkazalo srce, a to je nažalost otkriveno znatno poslije, nakon što se na uporne pozive s njegova mobitela javila policija.

U međuvremenu predstavnici HSGI-a i DGITM-a bili na Građevinskom fakultetu Sveučilišta *Sv. Ćirila i Metoda*, na razgovorima s predstavnicima Makedonskog udruženja konstruktora.

Iznenadna smrt jednoga od sudionika stručnog putovanja duboko je potresla sve putnike. Razmatrale su se svakojake mogućnosti, a jedna je bila i prekid cijeloga putovanja, iako se ništa nije moglo učiniti jer su sve vezano uz taj iznenadni smrtni slučaj prema propisanoj proceduri preuzele diplomatske službe Makedonije i Hrvatske. Zbog svega je toga, s manjim zakašnjenjem, nastavljen planirani put prema Ohridu.

Ohrid je inače grad na jugozapadu Makedonije, uz Ohridsko jezero, koji s okolnim selima ima 55.000 stanovnika. Povijesna se jezgra nalazi na osamljenoj i u jezero isturenoj vapnenačkoj hridi. Zbog tog je položaja („vo hrid“, „o rid“, „o hrid“) i dobio svoje ime. Inače su Ohrid i Ohridsko jezero od 1980. na popisu UNESCO-ve svjetske baštine.

Zajednički snimak u gledalištu rimskog amfiteatra u Ohridu

Ohrid je u 9. i 10. st. bio središte širenja kršćanstva među Slavenima, za što su posebno zaslužni učenici Sv. Ćirila i Metoda – Sv. Kliment i Sv. Naum. Sv. Kliment, kojega se drži osnivačem prvoga slavenskog sveučilišta, postao je ohridskim biskupom, a Sv. Naum je kao jedan od prvih monaha osnovao crkvu i manastir na suprotnoj strani Ohridskog jezera.

Ohrid je za turske okupacije posjetio putopisac Evlija Čelebija (1611.-1679.) i zabilježio da grad ima 365 crkava, po jednu za svaki dan u godini. Zbog toga je u srednjem vijeku grad bio poznat kao slavenski Jeruzalem. Danas je broj crkava ipak znatno manji.

Crkva Sv. Jovana Kanea u Ohridu

Sada je glavna gospodarska grana Ohrida turizam i trgovina, a u stanovništvu prevladavaju Makedonci (84,6 posto) s po 5 posto Albanaca i Turaka.

Ohridsko je jezero nalazi u dubokoj i zatvorenoj kotlini i leži na nadmorskoj visini od 695 m, a najveća mu je dubina 289 m i pokriva površinu od 358,2 km². Poznato je po ribarstvu i gospodarski se iskorištava dvadesetak vrsta riba, a ohridska je pastrva zbog ugroženosti posebno zaštićena. Valja spomenuti i originalne ohridske bisere čija je receptura dobro čuvana tajna koju znaju samo dvije obitelji i prenose je s koljena na koljeno. Tajna je u posebnom premazu koji se radi od ljuski ribe plašice.

Sudionici stručnog putovanja temeljito su razgledali živopisni stari grad, njegove crkve i arheološka nalazišta, a obišli su i novootkopani rimski amfiteatar. Osobito su ih se dojmili posjet katedralnoj crkvi Sv. Sofije (11. st.) i crkvi Sv. Jovana Kanea (13. st.). Posjetili su i crkvu Sv. Klimenta, koja je ponovno izgrađena nad ostacima srušene, a pokraj crkve je veliko arheološko nalazište Plaošnik s ostacima starokršćanske bazilike i, kako se tvrdi, tragovima najstarijega slavenskog sveučilišta.

Međimurski su građevinari otišli brodom do crkve Sv. Nauma koja se nalazi s druge strane, blizu granice s Albanijom s kojom Makedonija dijeli Ohridsko jezero. Pokraj crkve i samostana (pretvorenog u raskošan hotel) nalazi se tridesetak podvodnih i kopnenih izvora Crnog Drima koji otječe iz jezera pokraj Struge i onda se u Albaniji spaja s Bijelim Drimom i kao Drim utječe u Jadransko more. Izvor je Crnog Drima najstrože čuvani prirodni rezervat koji je mrijestilište mnogih riba i stanište rijetkih ptica. Pljusak je međutim spriječio obilazak rezervata, ali kiša pri povratku nije spriječila obvezatni *šoping*, uključujući i prave ohridske bisere, a mnogi su se prošetali i do Ohridskih izvora, poznatijih kao Biljanini izvori.

Sljedeći se dan putovanje cestom pokraj Struge nastavilo prema Albaniji. Prvi su dojmovi u Albaniju bili vezani uz beskrajni sustav bunkera kojih navodno ima više od milijun i pol, a građeni su za dugogodišnje vladavine Envera Hoxhe.

Albanija, koju njezini stanovnici nazivaju Shqipëria (Zemlja orlova), mediteranska je i balkanska zemlja sa 3.582.205 stanovnika. Ime je vjerojatno indoeuropskog korijena od „albho“ i slične latinske riječi „albus“ (bijelo), vjerojatno prema brdovitim mjestima gdje se sunce najprije pojavljuje.

Na prostorima se današnje Albanije tragovi života bilježe u prapovijesnim vremenima. Nakon dugogodišnje rimske i bizantske vlasti, Albanija je od 1478. u sastavu Osmanskog Carstva nakon velikoga otpora pod vodstvom albanskog junaka

i kneza Skenderbega. Iz srednjega vijeka potječe i tzv. kanon Leke Dukadinija koji se prenosio usmenom predajom i regulirao velik dio života starih te dijelom današnjih Albanaca, posebno „krvnu osvetu“.

Albanija je neovisna kneževina od 1912. godine. Potom je kratkotrajno kraljevina, a komunisti su na vlasti bili od 1944. do 1990. kada je Albanija imala jedan od najrepresivnijih režima u Europi i bila najprije izolirana od zapadnih zemalja, a potom postupno i od cijeloga istočnog bloka. Danas je Albanija okrenuta prema Zapadu, a primljena je u Vijeće Europe i u NATO.

Stanovništvo sačinjavaju Albanci (čak 95 posto), od čega je 70 posto muslimana (od njih su 20 posto bektaši – šijiti), 20 posto pravoslavaca i 10 posto katolika. Albanski se narod dijeli na dvije glavne skupine: Gege na sjeveru i Toske na jugu. Danas je to jedna od najsiromašnijih europskih država.

Na putu kroz Albaniju sudionici stručnog putovanja su se najprije zaustavili u Elbasanu koji je svojedobno bio snažan industrijski grad, posebno zbog kineskih čeličana i proizvodnje alkohola, a danas je gotovo sva industrija propala.

Iako su svi nastojali što prije doći u Tiranu, gdje je također bio dogovoren susret s udrugom albanskih građevinara, to je zbog loše procjene lokalnog vodiča i nemogućega albanskog prometa (gdje u tri trake nevelike autoceste nerijetko vozi i po pet usporednih automobila) neočekivano potrajalo i nekoliko sati. Neplanirano se išlo kroz Drač, glavnu luku i turistički centar, u kojemu nadomak plaže, kako se čini, bez posebnoga plana niču brojni hoteli i stambeni neboderi.

Poznata freska na Nacionalnom muzeju u Tirani

Nakon dolaska u Tiranu, glavni i najveći albanski grad, nije bilo mnogo vremena za razgledavanje. Grad je smješten na kraju rijeke Ishm, 30 km od Jadranskog mora, a industrijski je i kulturni centar Albanije. U gradu danas živi nešto više od 600.000 stanovnika.

U urbanistički je nered Tirane, koja poput svih prijestolnica sadašnjih manjih balkanskih država doista buja, nešto reda uspio unijeti albanski gradonačelnik Edi Rama, koji je ograničio nekontroliranu izgradnju nebodera, porušio neprilične divlje građevine u središtu i odredio da se pročelja oboje u žive boje kako bi se izbjeglo sivilo.

Sudionici su razgledali gradsko središte, uključujući Skenderbegov trg, Ethe Bey džamiju, Sahat kulu, utvrdu i najvažnije vladine i državne zgrade. Dogovoreni sastanak s predstavnicima Saveza albanskih graditelja (Shogata e Ndërtuesve të Shqipërisë) zbog velikoga je kašnjenja gotovo potpuno propao, ali su ipak uspostavljeni kontakti za budućnost.

Nakon kratkog obilaska Tirane i Drača krenulo se prema Skadru, najstarijem albanskom gradu, gdje se stiglo u večernjim satima. Grad se nije uspjelo razgledati, ali je dojam, sudeći prema noćnoj šetnji, bio vrlo povoljan, a i hotelski je smještaj bio najbolji na cijelom putovanju.

Sutradan je slijedio put prema Podgorici u Crnoj Gori. Ta je cesta na međunarodnom prometnom pravcu (E876) na albanskom dijelu uska i u vrlo lošem stanju, ali s mnogo otpada odloženog pokraj puta. Ona inače vijuga zaleđem Skadarskog jezera, gdje se nalaze i mnogi neizbježni bunker.

O Crnoj Gori kao jednoj od republika negdašnje zajedničke država naši čitatelji znaju mnogo više. Ipak valja reći da je Crna Gora s površinom od 13.812 km² 156. po veličini zemlja u svijetu, a 160. sa 620.145 stanovnika.

Crne Gore je stara južnoslavenska država koja je 13. srpnja 1878. na Berlinskom kongresu dobila međunarodno priznanje. Osnivanjem prve zajedničke jugoslavenske države crnogorska je neovisnost ukinuta, a nakon II. svjetskog rata postala je republika, da bi u raspadu Jugoslavije jedina ostala u zajednici sa Srbijom. Sve je to trajalo do 21. svibnja 2006. kada su na referendumu njezini građani izglasali neovisnost.

Podgorica je glavni grad Crne Gore sa 136.473 stanovnika, a to je negdašnji rimski Birziminium i Duklja, od srednjeg vijeka Ribnica, a naziv je Podgorica prvi put uporabljen 1426. Od 1946. do 1992. nosila je ime Titograd. Grad se nalazi na području pet rijeka (Morače, Ribnice, Zete, Cijevne i Sitnice), u blizini je Skadarskog jezera, a zahvaljujući tunelu Sozina do Jadranskog se mora može stići za svega pola sata vožnje.

Zajednički snimak ispred Sahat kule u Podgorici

Podgorica je središte više sveučilišnih, znanstvenih i kulturnih ustanova te političkih i državnih institucija. U kratkotrajnoj su se šetnji sudionici putovanja uvjerali da je riječ o lijepom i čistom gradu, sa suvremenim središtem.

Put je nastavljen prema Cetinju, crnogorskoj službenoj prijestolnici i povijesnom središtu crnogorskog naroda, u kojoj je danas i sjedište predsjednika Republike.

Nakon kratkotrajne okrjepe na redu je bio posjet Njegoševu mauzoleju smještenom u Nacionalnom parku Lovćen koji obuhvaća središnji i najviši dio lovćenskog masiva (površine 6220 ha) na jugozapadnom dijelu Crne Gore.

Njegošev mauzolej je najmonumentalniji spomenik parka, podignut na Jezerskom vrhu planine Lovćen, mjestu koje je taj istaknuti pjesnik i mislilac još za života izabrao za vječni počinak i izgradio kapelicu u kojoj je sahranjen. Nakon austrijske okupacije Crne Gore u I. svjetskom ratu kapela je srušena, ponovno je obnovljena za vladavine kralja Aleksandra, a 1970. uklonjena i na njezinom je mjestu izgrađen mauzolej što ga je u stilu bečke secesije zamislio Ivan Meštrović.

Od podnožja do ulaska u mauzolej je 461 stuba. Uz mauzoleja su dvije kamene karijatide (majka i kćer) teške po 7,5 tona, a u unutrašnjosti je kamena figura Njegoša, teška 28 tona.

Svi su sudionici putovanja bili zadivljeni monumentalnošću toga spomenika i prekrasnim vidicima.

Zajednički snimak sudionika putovanja na Lovćenu

Povratak je uslijedio preko Budve do Tivta i smještaja u hotel. Valja reći da su neki iskoristili prigodu i za kupanje.

Sutradan se trajektom krenulo preko bokokotorskog zaljeva do državne granice i dalje uz Dubrovnik, preko Neuma sve do Metkovića i granice Bosne i Hercegovine. Put je dalje vodio do Sarajeva i Baš čaršije gdje su za objed servirani poznati sarajevski ćevapi. Zatim se nastavilo dijelom izgrađene autoceste i produžilo do Bosanskog Broda i ponovnog ulaska u Hrvatsku. U Čakovec se stiglo za oko pola noći.

Valja još na kraju reći da je stručno putovanje u Makedoniju, Albaniju i Crnu Goru uspješno organizirala čakovečka agencija *Obsido*, a da je putovanje uspješno cijelim putem vodio, dakako u suradnji s lokalnim vodičima, veseli i neumorni Tomislav Filipan.